

НАПРЯМ 8. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

ОПТИМІЗАЦІЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ

Булуков О. Ю.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри криміналістики

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Під час розслідування злочинів отримання доказової інформації залежить від ефективності застосування тактичних засобів, серед яких головне місце займають тактичні рішення. Ефективність розслідування обумовлюється прийняттям оптимальних тактичних рішень, обсяг яких серед інших рішень слідчого є значним.

Вибір тактичного рішення, яке є правильним у даний момент розслідування, сприяє встановленню обставин події та доказів причетності певної особи до вчинення злочину. Знаходження оптимального тактичного рішення слідчим розглядається нами як процес оптимізації рішень, обумовлений певним переліком факторів.

Такі фактори можна умовно розділити на дві групи залежно від їх зв'язку з особою, яка приймає рішення. Фактори безпосередньо пов'язані з особою, яка приймає рішення, утворюють групу «суб'єктивних» факторів. Іншу групу складають фактори, що є зовнішніми по відношенню до особи, і які обумовлені ситуацією прийняття рішення. Ці фактори можуть бути визнані «об'єктивними» у зв'язку з тим, що їх виникнення не залежить від особи, яка приймає тактичне рішення.

Розглянемо суб'єктивні фактори, які впливають на оптимізацію зазначених рішень.

Так, суб'єктивні фактори відносяться до різних сторін характеристики особи, яка приймає рішення. В юридичній літературі до суб'єктивних факторів відносять: професійні (стаж роботи, організаторські здібності, дисциплінованість, творча активність); духовні (внутрішня культура, правова культура, свобода особистості); соціально-психологічні (індивідуально-особистісні, потреби і мотиваційна сфера особистості, інтелектуально-пізнавальний, емоційно-вольовий компоненти) [1, с. 211; 2, с. 133; 6, с. 251]. Названі фактори взаємопов'язані між собою і проявляються при виборі тактичного рішення.

Досліджуючи названу проблему, автори по-різному визначають суб'єктивні фактори, що впливають на прийняття оптимальних тактичних рі-

шень. Так, досліджуючи деякі аспекти технології прийняття оптимальних тактичних рішень, С. Ю. Якушин робить висновок, що цей процес обумовлений особистісними соціальними, індивідуально-психологічними якостями слідчого, його рівнем правосвідомості, теоретичною підготовленістю та досвідом [6, с. 251].

Розглядаючи названу проблему, Д. О. Солодов виділяє принципи, які одночасно є факторами, що впливають на оптимізацію тактичних рішень. До названих принципів автор відносить: а) компетентність, яка передбачає знання та використання слідчим існуючих методик пошуку оптимального рішення; б) своєчасність рішення, яка полягає у прийнятті та реалізації рішення в певний момент часу, коли це забезпечує поступальний розвиток процесу доказування; в) профілактику слідчих конфліктів, що передбачає оптимальні тактичні рішення, спрямовані на попередження потенційного конфлікту, протидію з боку зацікавлених осіб, мінімізацію негативних результатів такого впливу [3, с. 88-92].

Заслуговує на увагу розгляд психологічних факторів, які впливають на прийняття рішень і які отримали назву «психологічні пастки».

Так, досліджуючи проблеми прийняття рішень, Д. Халперн вказує на такі психологічні пастки: 1) нездатність побачити очевидну суперечність; 2) надмірна впевненість, яка включає: евристику наочності; евристику репрезентативності; тенденції приймати бажане за дійсне; капкан; психологічну реактивність; упередженість; взаємність; ефект попереднього знайомства; емоційний стан; легковажність; 3) оцінка наслідків [4, с. 357-371]. Розкриття названих пасток здійснюється автором стосовно прийняття рішень у різних життєвих ситуаціях, з відповідною ілюстрацією проведених експериментів.

Заслуговує на увагу розгляд психологічних пасток, що впливають на процес прийняття рішень, який був здійснений Джоном Хеммонд, Ральфом Кіні і Говардом Райффа. Указані автори називають вісім психологічних пасток, до яких відносяться: 1) якоріння; 2) статус-кво; 3) незворотні витрати; 4) бажане і дійсне; 5) неправильне формулювання; 6) самовпевненість; 7) перестраховування; 8) постійність пам'яті [5, с. 136-158].

Чіткість виділення і розмежування пасток при описі, а також наявність певної схожості в психології мислення при прийнятті будь-яких рішень дозволяє використати напрацювання зазначених авторів до процесу прийняття тактичних рішень.

Так, при розслідуванні, «якоріння» часто зустрічається у формі досвіду минулих років, внаслідок якого сприйняття певних фактів здійснюється під впливом сформованого стереотипу. Незважаючи на те, що такий підхід у більшості випадків є ефективним для прийняття правильних рішень, при швидкій зміні слідчої ситуації «якоріння» у свідомості особи може призвести до неправильних висновків про позитивні шляхи її розвитку.

Психологічна пастка «статус-кво» являє собою домінування у свідомості людини бажання «залишити все як є». На думку особи, ситуація, що склалася у даний момент, позитивна, і прийняття якогось рішення – це одночасно і прийняття відповідальності за його наслідки. Бажання почекати якийсь час і не

діяти вкорінюється у свідомості особи, що призводить до втрати ініціативи і активності при проведенні розслідування.

Психологічна пастка «бажане і дійсне» полягає у доборі особою окремих джерел інформації і тлумаченні отриманих даних для аргументації своєї позиції. Тенденційність у тлумаченні отриманих відомостей сприяє односторонньому підходу у розгляді шуканих фактів, без глибокого аналізу всіх «за» і «проти».

Психологічна пастка «самовпевненість» пов'язана з неправильною оцінкою особою, що приймає тактичне рішення, ситуації прийняття і прогнозування результатів його реалізації. «Самовпевненість», як психологічна пастка, тісно пов'язана з пасткою «бажане і дійсне», бо досягнення «бажаного» завжди пов'язане з ігноруванням всього іншого, що суперечить поставленій меті.

Психологічна пастка «перестраховка» включає обачність, яка перевищує допустимі розумні межі. При «перестраховці» оптимальний варіант тактичного рішення закритий для сприйняття сумнівами особи, яка приймає рішення, її невпевненістю у правильності вибору.

Психологічна пастка «постійність пам'яті» пов'язана із різними ситуаціями з практики прийняття рішень у минулому. У разі виникнення подібності окремих елементів або ситуації в цілому при розслідуванні в пам'яті виникають асоціативні зв'язки, що визначають як позитивні, так і негативні факти. Якщо факти в минулому сприяли ефективності у розслідуванні, це може призвести до «самовпевненості» при прийнятті тактичних рішень, а якщо факти минулого сприяли втраті доказів і уповільненню розслідування – може виникнути «перестраховка», яка негативно позначиться на можливості встановлення обставин злочину.

При прийнятті тактичних рішень певні психологічні пастки пов'язані між собою. Наприклад, «постійність пам'яті» може знайти своє вираження в «самовпевненості» або «перестрахованні»; «статус-кво» близьке до поняття «перестраховання»; «якоріння» подібне за визначенням з пасткою «постійність пам'яті». Відсутність чіткої межі між названими пастками, інтерпретованими до процесу прийняття тактичних рішень у розслідуванні, дозволяє зробити висновок, що вони є невід'ємною частиною розумової діяльності слідчого, так як пов'язані з його минулою діяльністю і минулим досвідом. Однак, поза всяким сумнівом, вони впливають на вибір тактичних рішень у певний момент розслідування, а отже, є суб'єктивними факторами, які впливають на їх оптимізацію.

Дослідження суб'єктивних факторів становить основу для рекомендацій, спрямованих на оптимізацію прийняття тактичних рішень у практиці розслідування злочинів.

Література:

1. Васильев В. Л. Юридическая психология: учебник / В. Л. Васильев. – 5-е изд., доп. и перераб. – Санкт Петербург : Питер, 2008. – 656 с.
2. Игнатов С. Д. Требования, предъявляемые к личности следователя / С. Д. Игнатов // Вестник Удмуртского университета. – 2014. – Вып. 2. – С. 133-141.

3. Солодов Д. А. Процессуальные и тактические решения следователя (сущность, проблемы оптимизации принятия) : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Д. А. Солодов. – Воронеж, 2003. – 214 с.

4. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн; пер. с англ. Н. Мальгина, С. Рысев, Л. Царук. – Санкт-Петербург : Питер, 2000. – 512 с.

5. Хэммонд Джон С. Скрытые ловушки процесса принятия решения / Джон С. Хэммонд, Ральф Л. Кини, Говард Райффа // Эффективное принятие решений / пер. с англ. С. Дружченко. – Москва : Альпина Бизнес Букс, 2006. – С. 136-158.

6. Якушин С. Ю. Технология принятия следователем оптимальных тактических решений / С. Ю. Якушин // Ученые записки Казанского университета. – Т. 155. – Кн. 4. – 2013. – С. 245-254.

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Городовенко В. В., д.ю.н., доцент, заслужений юрист України, голова Апеляційного суду Запорізької області; **Прудивус О. В.**, к.ю.н., доцент, голова Запорізького окружного адміністративного суду; **Монаєнко А. О.**, д.ю.н., професор, заслужений юрист України, проректор з наукової роботи Класичного приватного університету; **Огаренко В. М.**, д. н. з держ. упр., професор, ректор Класичного приватного університету; **Денисова Т. А.**, д.ю.н., професор, заслужений юрист України, директор Інституту права імені Володимира Сташиша Класичного приватного університету; **Лукашевич В. Г.**, д.ю.н., професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики Класичного приватного університету; **Єрмоленко Д. О.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права Класичного приватного університету; **Киля В. Я.**, к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Класичного приватного університету; **Рябчинська О. П.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права Класичного приватного університету; **Покатасва О. В.**, д.ю.н., професор, перший проректор Класичного приватного університету; **Пальченкова В. М.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри теорії, історії держави і права та міжнародного права Класичного приватного університету; **Апаров А. М.**, д.ю.н., доцент, професор кафедри цивільного, адміністративного та фінансового права Класичного приватного університету; **Мазурик Р. В.**, к.ю.н., голова Запорізької місцевої прокуратури № 2; **Даценко О. В.**, к.ю.н., адвокат, член Ради адвокатів Запорізької області.

Ю 70 **Юридичні науки: проблеми та перспективи:** Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 24-25 червня 2016 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2016. – 144 с.

ISBN 978-966-916-129-1

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на всеукраїнську науково-практичну конференцію «Юридичні науки: проблеми та перспективи», яка відбулася на базі Класичного приватного університету 24-25 червня 2016 р.

УДК 34(063)

ББК 67я43